

Afrikaners in Angola 1928–1975.

Nicol Stassen. Pretoria: Protea Boekhuis.
2009. 666 pp. ISBN: 978-1-86919-340-9.

In Herman Giliomee se boek *Die Afrikaners: 'n biografie* wy hy slegs één paragraaf aan die Dorslandtrekkers en die Afrikaners in Angola. Veral in die lig van die Afrikaanse diaspora en die huidige Solidariteit-veldtog "Kom huis toe" is dit belangrik en gewoon insiggewend om kennis te dra van die lotgevalle van die Afrikaners in Angola. Hoewel daar reeds voorheen werke oor die Dorslandtrekke en die Afrikaners in Angola verskyn het, is daar in die verlede veral klem gelê op die heroïese. Stassen neem hierdie stuk Afrikanergeskiedenis nugter onder die loep en beskou dit gewoon op die keper. Soveel moontlik is gebruik gemaak van die beskikbare argivale bronne in Suid-Afrika, Angola en Portugal. Die Afrikaners wat teen 1958 nog in Angola gewoon het, kon byna almal geïdentifiseer word en waar moontlik is persoonlike onderhoude met hulle gevoer.

Die werk val in drie dele uiteen. In deel I word 'n oorsigtelike beskrywing aangebied van die belangrikste topografiese kenmerke van Angola en die mate waarin dit bepalend was vir lotgevalle van die Afrikaners in Angola. In deel II word die bevolkingsgroepe van Angola en hulle aktiwiteite beskrywe en hoe dit die lewe van die Afrikaners beïnvloed het. Eers in deel III kom die geskiedenis van gebeurtenisse aan die orde. Dit is die boeiendste deel van die boek en beskrywe die wedervaringe van 'n groepie idealiste teen die wyer doek van die eindelose gang van die geskiedenis soos bepaal deur die mens se strewe na 'n beter toekoms vir hom en sy nageslag.

In die meeste studies word die jaar 1928 toe die eerste groep vrywillig gerepatrieer is, as eindpunt geneem van die geskiedenis van die Afrikaners in Angola en word die lotgevalle van die Afrikaners wat verkies het om in Angola agter te bly gevolglik oor die hoof

gesien. In hierdie werk word ook uitvoerig oor hulle lotgevalle verslag gedoen en van die redes ondersoek waarom ook die meeste van hierdie groep in 1958 besluit het om na Suid-Afrika en die toenmalige Suidwes-Afrika gerepatrieer te word. Die wedervaringe van die bittereinders wat ook toe verkies het om te bly word uit die doeke gedaan tot en met die vlug van die laaste Afrikaners uit Angola in 1975.

Die volgende interessante aspekte kom aan bod: die invloed van die breë Angolese geskiedenis en hoe dit bepalend was vir die kleiner Afrikaanse ervaring; alle fasette van hul leefwyse – ekonomies, opvoedkundig, godsdienstig, maatskaplik en kultureel; die redes vir besluite om te trek of te bly, en die wyse waarop hulle hul as etniese groep gekonstrueer het, en hoe dit teenoor ander identiteite gehandhaaf is.

In die geheel gesien 'n gedeë studie dus met selfs meegaande bylaes van name van Afrikaners wat in 1928 in Angola agtergebly het, Afrikanervroue wat met Portugese getroud was of saamgewoon het, asook 'n naamlys van Afrikaners wat teen 1958 steeds in Angola gewoon het. Voorts word 'n uitgebreide register voorsien met onder andere die bladsyverwysings van elkeen van die vele Afrikaners wat in die teks voorkom. Soos reeds vermeld vorm deel III die boeiendste deel van die teks. Dit beslaan altesame 292 bladsye volgepak met feite sodat selfs die nuuskierige leser se geduld beproef word. Hierdie punteneurige leser was ook soms gesteurd omdat die styl plek-plek erg lomp is en die boek by ingrypender redigering kon gebaat het.

Die werk word ryklik geïllustreer met twee stelle foto's wat op sigself 'n verhaal van ontbering, skriele trots en die gevolge van afsondering en fossilering vertel. Treffend is veral die foto's wat as figure 19, 86 en 88 aangebied word.

Onder die son is daar nooit iets nuuts nie.

Só word vermeld dat die Dorlandtrekke plaasgevind het in 'n klimaat van 'n gebrek aan geestelike leierskap wat aanleiding gegee het "tot die belangrike rol van profete, visioene en drome." In die woorde van ds. Andrew Murray was hulle "degenen, die op weg naar Jeruzalemen hunne tegenwoordige woningen slechts als rustplaats beschouwen op den weg daarheen." Onsekere politieke toestande en die angs om die opkomende Britse imperialisme en gewoon 'n ongebreidelde trekkees het verdere stukrag verleen. Nie veel het dus sedertdien verander nie.

Hierdie trekkees het darem nie heeltemal tot niks gelei nie. So vertel Stassen dat 'n opvallende kenmerk van die Portugese kolonisasie was dat hulle hul tegnologie laat vaar en geafrikaniseer het. Die tegnologie van die wiel het weer so onbekend geword dat kruise waens as dit leeg was op die kop gedra is, terwyl 'n volgelade kruise tot die komieklike situasie gelei het waar dit rondgedra word en iemand in verwondering die wiel in die rondte toll. Die koms van die Afrikaners met hul ossewaens het "n revolusie in die Angolese vervoerbedryf teweeg gebring!

Tot aan die einde van die jare vyftig van die twintigste eeu was transportry 'n belangrike bron van inkomste. Een van die vernamste besware teen die Angola-Boere was dat hulle ook toe nog 'n lewe uit jag gemaak het. Ene Pieter Nanning het die versugting uitgespreek: "Mocht de jachtaffère tog maar eens en voor altyd de kop ingeslaan worden [...] Elke kind wat hier onder ons menzen geboren word, word geboren met de erfsonde in zyn kop "jacht" en word niet geboren met de schone erfenis in zyn kop "arbeid" (191).

Dit volksverhuising het kennelik nie veel sukses geboek nie, want met die tweede repatriëring in 1958 vermeld 'n verslaggewer van *Die Volksblad*: "ek het nog nooit 'n groep blankes gesien wat so arm is nie." Soos elders in die Britse kolonies in Afrika is hulle deur

armoede, geografiese isolasie en kulturele afsondering gekniehalter tot die "onsigbare wit mense" van Afrika. As gevolg van hul isolasie is beweer dat hulle die vermoë om te werk afgeleer het. Op bladsy 209 word 'n Portugese besoeker vermeld wat geskat het dat 80% van die Boere op die rand van armoede verkeer het.

Terwyl die Dorlandtrekke idealisties geregverdig is as 'n strewe na 'n beter toekoms vir die nageslag, was ontnugtering en stagnasie die uiteinde – selfs teen 1975 toe vlug die laaste uitweg was, het die Voortrekkerkappies en lang swart rokke van die vroue nog opgeval. 'n Lewende fossiel het in afsondering ontwikkel. Al wat nou nog oorbly van die Angola-Boere is dat beeste en osse met Afrikaanse name (231) steeds in Angola aangetref word – al heet 'n pikswart os Wilties en 'n bont os Rooiland!

H. P. Grebe

Universiteit van Pretoria, Pretoria

Die tand van die tyd.

Opstelle opgedra aan Jac Conradie Willie Burger en Marné Pienaar (reds.). Stellenbosch: Sun Press. 2010. 22699. ISBN 978-1-920338-13-8.

Hierdie bundel opstelle is die jongste toevoeging tot 'n reeks huldigingsbundels in Afrikaans – 'n tradisie wat ons in die Afrikaanse Taaldepartemente in Suid-Afrika goed ken. Hierdie *festschrift* neem onder andere sy plek in naas bundels opgedra aan A. P. Grové, Edith Raidt, Louis Eksteen, Elize Botha, Christo van Rensburg en Vic Webb. Dat kollegas en vakgenote van die betrokke akademikus dit die moeite werd vind om deel te neem aan so 'n projek, is altyd 'n teken van toegeneentheid en respek. Die belangstellings en vakwetenskaplike doenigwees van die persoon aan wie